

TREBA ŽIVOT KAŽDEJ ĽUDSKEJ ZYGOTY BEZPODMIENEČNE CHRÁNIŤ?

PETER SÝKORA, Katedra filozofie FF UCM, Trnava

Úvod. Vo svojej štúdií dospieva Peter Volek k záveru, že „život každej ľudskej zygoty treba bezpodmienečne chrániť“ ([1], 131). K svojmu tvrdeniu dospel tak, že vyšiel z tvrdenia Damschena a Schöneckera o ľudskej dôstojnosti každého vývojaschopného ľudského embrya, ale súčasne sa vo svojej argumentácii vyhol ich kontroverznému pojmu ľudského tela, ktoré je nositeľom potenciálnych vlastností $\emptyset$.

Volekova argumentácia je zaujímavá z viacerých aspektov. Po prvé, problematika etického statusu raných ľudských embryí je dnes rovnako aktuálnou, ako aj kontroverznou témou najmä v súvislosti s nedávnym objavením obrovských možností využitia embryonálnych kmeňových buniek v regeneratívnej medicíne. Cieľom Volekovej štúdie je preskúmať problematiku ochrany alebo použitia ľudských embryí v súvislosti s bioetickými dilemami modernej medicíny a biomedicínskeho výskumu.

Po druhé, Volekovou snahou je argumentovať filozoficky, nie teologicky, politologicky, právne či kultúrno-antropologicky. Preto sa snaží vo svojej argumentácii klásť dôraz na „posledné rozumom zdôvodniteľné odpovede“. O to je zaujímavejšie, že týmto spôsobom dospieva k rovnakému záveru, k akému dospievajú na základe iných princípov zástancovia posvätnosti ľudského života od momentu počatia.

A po tretie, Volek použil vo svojej argumentácii ako *terminus medius* pojem ľudskej dôstojnosti, ktorý dnes patrí k jednému zo základných pilierov koncepcie ľudských práv v EÚ a medzinárodnej bioetickej legislatívy (pozri *Dohovor o ochrane ľudských práv a dôstojnosti človeka v súvislosti s aplikáciou biológie a medicíny* [2]). Vyhol sa tak veľmi kontroverznému pojmu ľudskej bytosti, ktorý sa tradične v takejto argumentácii používa.

V našej krátkej reakcii sa pokúsime ukázať, že spomínaný Volekov záver je nesprávny, a to tak v dôsledku nesprávnych premís, z ktorých vychádza, ako aj v dôsledku logicky chybné argumentácie.

Ľudské telo s potenciálnymi vlastnosťami $\emptyset$. Ako uvádza sám Volek, jeho pôvodným prínosom do diskusie je doplnenie argumentácie Damschena a Schöneckera o jeho vlastné argumenty.

Centrálnym pojmom v argumentácii Damschena a Schöneckera (DS) je pojem ľudskej dôstojnosti (*dôstojnosť_L*). Tvrdia:¹

¹ Citované podľa Voleka ([1], 126). Keďže cieľom našej štúdie je Volekova argumentácia, a nie argumentácia DS, budeme uvádzať argumenty DS len do tej miery, aby sme vysvetli-

– Každé ľudské telo, ktoré je nositeľom potenciálnych vlastností φ (alebo ich má), má dôstojnosť_L. (P1)

– Každé vývojaschopné ľudské embryo je živým ľudským telom, ktoré je nositeľom potenciálnych vlastností φ (alebo ich má). (P2)

– Každé vývojaschopné ľudské embryo má dôstojnosť_L. (Z1)

Najprv pár poznámok k obom premisám. Platnosť prvej premisy P1 „vychádza zo všeobecne prijímaného názoru, že ľudom prináleží dôstojnosť na základe aktuálnych vlastností φ “ ([1], 26). Hoci sa zdá, že hlavným problémom tejto premisy bolo zdôvodniť, prečo má ľudské telo dôstojnosť aj vtedy, keď je nositeľom iba potenciálnych, nie aktuálnych vlastností φ (DS argument potenciality), podľa nás problém platnosti premisy P1 tkvie v niečom úplne inom – v samozrejmosti, s akou sa spája ľudská dôstojnosť s vlastnosťami φ . Všeobecne (dnes) akceptovaným názorom je podľa nás iba to, že všetkým ľudom prináleží dôstojnosť, ale vôbec nie je všeobecne akceptovaný dôvod, prečo to tak je. Môže to byť preto, a nepochybné to v mnohých prípadoch aj tak je, že ľudská dôstojnosť sa spája s určitými špecifickými vlastnosťami, napr. sebauvedomovaním, schopnosťou byť morálnym aktérom a pod. Mnohí však ľudskú dôstojnosť nespájajú s nejakými špecifickými vlastnosťami, ale jednoducho iba s príslušnosťou k ľudskému rodu: nech má ľudský jedinec akékoľvek vlastnosti, pokiaľ patrí k ľudskému rodu, prináleží mu dôstojnosť_L.

Samozrejme, táto výčitka platí potiaľ, pokiaľ medzi vlastnosti φ nepočítame aj vlastnosť príslušnosti k ľudskému rodu. Nezdá sa však, že by sa v tejto argumentácii hovorilo o vlastnostiach φ ako o taxonomických. Takéto spájanie ľudskej dôstojnosti s ľudským rodom sa stalo predmetom známej kritiky, považujúcej „ľudskú rodovosť“ (*specieicism* – doslova „druhizmus“) za rovnako eticky neprijateľnú ako akúkoľvek inú kategorizáciu ľudí, napr. rasizmus alebo nacionalizmus ([3], 466 – 469). Namiesť je dokonca otázka, či odkaz na nijako nešpecifikované vlastnosti φ nie je len rafinovaným sofistickým trikom, ako argument založený na ľudskom rode vydávať za argument, ktorý takto založený nie je.

Druhá premisa P2 je tiež problematická. Možno polemizovať s tým, či máme jednobunkovú ľudskú zygotu považovať za ľudské telo, ktoré je nositeľom potenciálnych vlastností φ . Bol by to však skôr spor o termínoch než o podstate problému – máme jednu bunku alebo zhluk buniek považovať za ľudské telo? Asi by bolo správnejšie hovoriť o potenciálnom tele, ktoré bude nositeľom potenciálnych vlastností φ – tak, ako hriba tehál, dreva a ostatného stavebného materiálu, na ktorú položíme papier s nakresleným projektom domu, je len potenciálnym domom s potenciálnymi vlastnosťami ψ .

li celkový kontext Volekovej práce. Preto nás nebude v tejto práci zaujímať otázka, či Volek chápe DS argumentáciu správne, alebo nesprávne. Budeme ju uvádzať v tej podobe, v ktorej s ňou Volek pracuje.

Za pokusom DS urobiť z pojmu tela s potenciálnymi vlastnosťami φ vo svojej argumentácii stredný termín (*terminus medius*) vidíme ich snahu vyhnúť sa veľmi kontroverznému pojmu ľudskej bytosti, ktorý sa tradične používa vo funkcii stredného termínu v argumentácii dokazujúcej bezpodmienečnú ochranu ľudského embrya od jeho vzniku ako zygoty.

Ponecháme bokom často diskutovanú problematiku numerickej identity ľudského tela – počnúc zygotou cez embryo, plod až po novonarodené dieťa – a radšej upozorníme na jeden zdanlivo nepatrný rozdiel v rozsahu a význame stredného termínu v tejto argumentácii (pokiaľ to nie je len technická chyba): V *P1* sa hovorí o ľudskom tele, kým v *P2* sa hovorí o živom ľudskom tele (podč. P. S.). Keďže premisa *P1* nehovorí explicitne o živom tele, pripúšťa tak aj možnosť mŕtveho tela, čo by mohlo zodpovedať faktu, že všeobecne sa dôstojnosť_L vzťahuje aj na neživé ľudské telá (pohrebné rituály). Pravdaže, veľkou otázkou zostáva, do akej miery môžeme v takomto prípade hovoriť o tele ako o nositeľovi potenciálnych vlastností φ .

Z logického hľadiska problém spočíva samozrejme v tom, že v oboch premisách musí vystupovať identický pojem ľudského tela. K používaniu pojmu ľudského tela v DS argumentácii môžeme povedať, že kým v jednej premise nie je ani tak problém s tým, či ide o telo, ale s tým, že nemusí byť živé (môže to byť mŕtvola), v druhej premise nie je problém s tým, či ide o život, ale s tým, či ide o telo (zygota).

Zostaneme pri tom, že s pojmom ľudského tela tak, ako ho vo svojej argumentácii používajú DS, sú problémy a ich záver *Z1* preto nemožno bezproblémovo akceptovať.

Život každého vývojaschopného ľudského embrya a zygoty treba chrániť.

P. Volek vysvetľuje motívy, prečo sa rozhodol doplniť argumentáciu DS o vlastné argumenty. Hlavným dôvodom je to, že považuje za nesprávne „extenzívne rovnaké chápanie dôstojnosti človeka a zákazu zabíjania za normálnych okolností“. Nevšimli sme si, že by Volek uvádzal v tomto smere aj vlastné argumenty. Spomína v tejto súvislosti kritiku Lenzena, podľa ktorej nie všetci, ktorí pripúšťajú dôstojnosť človeka, súhlasia aj so zákazom zabíjania za normálnych okolností. Avšak Volek s Lenzenovými zdôvodneniami nesúhlasí; žiaľ, svoje dôvody si necháva pre seba. Ponechajme bokom naše hodnotenie tohto problému, keďže pre ciele nášho príspevku je irelevantné.

Volek skromne hovorí len o „doplnení“ DS argumentácie, ale podľa nás je jeho príspevok oveľa väčší. V podstate zakladá vlastnú argumentáciu, v ktorej mu DS argumentácia slúži len ako podporný prostriedok na zdôvodnenie jednej z jeho premís. Považujeme za dôležité upozorniť, že kým v argumentácii DS je stredným členom ľudské telo s potenciálnymi (alebo aktuálnymi) vlastnosťami φ , u Voleka je stredným členom dôstojnosť_L, pričom pojem ľudského tela s nejakými vlastnosťami φ vo svojej argumentácii už explicitne nespomína.

Dôvod, prečo Volek potichu opustil centrálny pojem argumentácie DS, ktorým je ľudské telo, nájdeme v tej časti jeho štúdie, ktorá sa venuje fakticite ontogenézy ľudského tela, predovšetkým problému partogenézy a dvojčiat. Niektoré fenomény,

napr. občasný vývoj zygoty iba smerom k placente, vznik jednovaječných dvojčiat, fúzia viacpočetných ľudských embryí do jedného či vznik siamských dvojčiat, spochybňujú bezproblémové použitie argumentu NIP (numerickej identity a potenciality životaschopnej zygoty) v prospech platnosti tézy $P2$ v argumentácii DS.

Na pomoc sa tu preto priberá argument opatrnosti (O), ktorý je akousi morálnou poistkou v situáciách, keď nevieme presne, aký je faktický stav. Uvádza sa známy morálny príklad poľovníka. Akosi bokom sa ponecháva to, že v prípade s poľovníkom nie sme si istí, aký je aktuálny stav (je v poraste zviera, alebo človek?), kým v prípade embrya nevieme presne, aký bude budúci stav – akým smerom sa embryo bude vyvíjať.

Samotná Volekova argumentácia ([1], 131) má dve časti: Najprv dokazuje potrebu bezpodmienečnej ochrany embrya (POLE), a na jej základe potom dokazuje bezpodmienečnú ochranu zygoty (POLZ):

– Každé vývojaschopné ľudské embryo má dôstojnosť_L. ($P3 = Z1$ v DS)

– Život každej ľudskej bytosti s dôstojnosťou_L treba bezpodmienečne chrániť. ($P4$)

– Život každého vývojaschopného ľudského embrya treba bezpodmienečne chrániť.
($P5=Z2=P3+P4$) ... POLE

– Každá ľudská zygota sa môže vyvíjať ako vývojaschopné embryo. ($P6$)

– Život každej ľudskej zygoty treba bezpodmienečne chrániť.

($Z3=P5+P6$) ... POLZ

Vidíme, že Volekova argumentácia sa vyhýba použitiu oboch kontroverzných pojmov – ľudskej bytosti i ľudského tela s potenciálnymi vlastnosťami φ – ako stredných termínov. Vďaka tomu sa jej darí nezabŕnuť do kontroverznej personalistickej problematiky (Je zygota osobou?).

Volek síce použil pojem ľudskej bytosti ($P4$), ale len ako premisu, ktorú považuje za všeobecne akceptovanú. Použitie nekontroverzného a všeobecne akceptovaného termínu ľudskej dôstojnosti (*dôstojnosť_L*) ako prostredníka v argumentácii umožnilo na prvý pohľad Volekovi to, čo kontroverzný pojem ľudskej bytosti v takejto argumentácii neumožňuje: priradiť každému embryu bezpodmienečnú ochranu, ktorú chápe extenzionálne ako totožnú so zákazom zabitia embrya.²

Kontroverzný pojem ľudskej bytosti možno vo Volekovej argumentácii úplne vynechať. Dovolíme si takto upraviť jeho premisu $P4$, čím dostaneme ešte menej kontroverznú formuláciu bez toho, aby sa čokoľvek na jeho závere POLE zmenilo:

² DS totiž chápu pojem *dôstojnosť_L* ako extenzionálne totožný so zákazom zabitia za normálnych okolností ([1], 126).

– *Život každého človeka s dôstojnosťou_L treba bezpodmienečne chrániť.* (P7)

Teraz dobre vidno, v čom spočíva sila Volekovej premisy P4: Ide o všeobecne akceptovanú právnu normu zakazujúcu vraždu, pričom pojem ľudskej dôstojnosti je tu vlastne nadbytočný – môžeme týmto smerom pokračovať ďalej v právach pôvodného významu argumentu P4:

– *Život každého človeka treba bezpodmienečne chrániť.* (P8)

– *Život každého treba bezpodmienečne chrániť.*³ (P9)

Ibaže súčasne sa nám tým odhalila aj iná súvislosť. Jasne sa ukazuje, že ľudská dôstojnosť je v P4 vlastne navyše – veď podľa P8 či P9 je všeobecne prijímané (a všeobecne legislatívne potvrdené), že život každého⁴ človeka má byť bezpodmienečne za normálnych okolností chránený bez ohľadu na to, či má, alebo nemá dôstojnosť_L.

Dôstojnosť_L je však potrebná v P4 z iných dôvodov – aby mohla zohrať úlohu sprostredkujúceho člena v argumentácii. Ukázali sme, že P4 môžeme chápať ako explikáciu pojmu človek. Potom môžeme argument POLE upraviť do známej tradičnej podoby:

– *Každé vývojaschopné ľudské embryo je človek.* (P10)

– *Život každého človeka treba bezpodmienečne chrániť.* (P8=P4)

– *Život každého vývojaschopného ľudského embrya treba bezpodmienečne chrániť.* (Z2)

Pravda, sprostredkujúcim termínom tu už nie je ľudská dôstojnosť, ale pojem človeka. Problém tejto argumentácie je všeobecne známy – premisa P10 zďaleka nie je všeobecne akceptovaná tak ako premisa P3, a preto ani nemožno pomocou P10 a P8 tak bezproblémovo dospieť k Z2.

Na prvý pohľad sa zdá, že argument POLZ je len akýmsi dotiahnutím argumentu POLE do všetkých jeho dôsledkov. Ako Volek správne uvádza, v embryológii platí tvrdenie P6, a keďže P5 je už dokázaný záver argumentu POLE, podľa Voleka musíme nevyhnutne logicky dospieť k záveru (Z3) o bezpodmienečnej ochrane každej ľudskej zygoty.

Ibaže v tejto argumentácii sa Volek dopustil logického omylu. Z P6 a P5 nevyplýva záver Z3 (POLZ)! Premisa P6 je modálna – každá ľudská zygota sa iba môže,

³ „Každý má právo na život. Ľudský život je hodný ochrany už pred narodením.“ Ústava Slovenskej republiky Čl. 15, ods. 1.

⁴ Všeobecne sa akceptuje, že výklad pojmu „každý“ závisí od kontextu a iných častí konkrétnej legislatívy – v niektorých legislatívach označuje len narodeného živého človeka, v iných legislatívach označuje embryo od štádia zygoty.

ale nemusí vyvíjať ako vývojaschopné embryo. Záver Z3 by preto mal znieť:

– *Život každej ľudskej zygoty sa môže⁵ bezpodmienečne chrániť.* (Z4)

Samozrejme, Z4 na rozdiel od Z3 nemá potrebnú váhu morálneho imperatívu.

Situácia sa môže z etického hľadiska zmeniť, ak uvažujeme o P6 z perspektívy argumentu etickej opatrnosti. Avšak Volek sa vyhol konkrétnemu aplikovaniu tejto perspektívy priamo na svoje premisy. Uvádza síce príklady použitia tejto zásady inými autormi vrátane Jána Pavla II v *Evangelium vitae*, ale on sám sa uspokojuje len so všeobecným a trochu nepresným⁶ konštatovaním, že „argumenty NIP, opatrnosti, POLE a POLZ zdôvodňujú potrebu ochrany ľudskeho embrya bez toho, aby určovali, či už je osobou, alebo nie, ale práve pre jeho aktívnu potencialitu v interakcii s okolím vyvinúť sa na človeka, ktorý aktuálne vlastní známky ľudskej dôstojnosti“ ([1], 132).

Z kontextu Volekovej štúdie sa dá vytušiť, že tutoristickým hodnotením faktickej embryologickej situácie, podľa ktorej sa z každej ľudskej zygoty s určitou pravdepodobnosťou vyvinie ľudské embryo, možno dospieť k nemorálnemu zničeniu každej zygoty. Tým však premisa P6 prestáva byť premisou opierajúcou sa o vedeckú fakticitu, ktorá je všeobecne akceptovaná, a stáva sa hodnotiacim súdom, čím, samozrejme, stráca svoju argumentačnú silu. Po adekvátnej úprave by premisa P6 mohla vyzerať napríklad nasledovne:

– *Každá ľudská zygota sa môže vyvíjať ako vývojaschopné embryo, a preto jej tutoristicky môžeme prisúdiť etickú hodnotu vývojaschopného embrya.* (P11)

Problém s premisou P10 spočíva v tom, že fakticky tvrdí to, čo ešte len má byť dokázané (Z3), čím celá argumentácia nadobúda tautologický charakter.

Záver. Vo svojej veľmi aktuálnej štúdii sa Volek najprv pokúsil dokázať, že „život každého vývojaschopného ľudskeho embrya treba bezpodmienečne chrániť“ (POLE). Urobil tak bez toho, aby musel použiť kontroverzný termín ľudskej osoby: originálne použil v argumentácii pojem ľudskej dôstojnosti ako *terminus medius*. Z tohto záveru potom urobil premisu (Z2=P5) a pridal k nej ďalšiu premisu (P6) konštatujúcu embryologický fakt. Z týchto svojich premís P5 a P6 potom vyvodil záver (Z3), podľa ktorého „život každej ľudskej zygoty treba bezpodmienečne chrániť“ (POLZ).

V predkladanej štúdii sme ukázali, že v argumente POLE je termín ľudskej

⁵ *Môže chrániť* – nie *musí chrániť*, ako tvrdí Volek.

⁶ Nepresnosť spočíva v tom, že hovorí o aktuálnom vlastníení známk ľudskej dôstojnosti. Ľudská dôstojnosť nie sú nejaké inherentné vlastnosti, ale status, ktorý prisudzujeme. Volek tu mal zrejme na mysli to, že človek aktuálne vlastní známky vlastnosti ϕ , na základe ktorých mu pripisujeme ľudskú dôstojnosť.

dôstojnosti použitý účelovo, aby sa mohol stať stredným termínom, a tým umožniť záver Z2. Ukázali sme tiež, že záver Z3 v argumente POLZ logicky nevyplýva z premís P5 a P6, pretože premisa P6 má modálny charakter (P10). Na záver konštatujeme, že Volekovi sa nepodarilo svojimi argumentami dokázať, že život každého životaschopného ľudského embrya alebo zygoty je treba bezpodmienečne chrániť.

LITERATÚRA

- [1] VOLEK, P. : Problém ontologického statusu ľudských embryí. In: *Filozofia*, 2006, roč. 61, č. 2, s. 119 – 135.
- [2] SÝKORA, P.: Koncepcia ľudskej dôstojnosti v Európskej únii.
In: P. Sýkora – P. Kopecký – V. Kuhnová (ed.): *Slovensko v priestore Európskej únie – výzva pre sociálne, ekonomické a právne vedy*. Bratislava: FSEV UK – SAEŠ 2004, s. 25 – 30.
- [3] SINGER, P.: All Animals are Equal. In: Kuhse, H. – Peter Singer (eds.): *Bioethics: An Anthology*. Oxford: Blackwell Publishers 1999, s. 461 – 470.

Príspevok vznikol na Katedre filozofie FF UCM v Trnave ako súčasť grantového projektu VEGA č. 1/3603/06.

doc. RNDr. Peter Sýkora, PhD.
Katedra filozofie FF UCM
nám. J. Herdu 2
917 01 Trnava
SR